

*З.С. Черненко,
доктор права
(Національний університет
«Києво-Могилянська академія»*

ЮРИДИЧНА КЛІНІКА ЯК ФОРМА ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ПРАВНИКІВ: НА ПРИКЛАДІ ВИКЛАДАННЯ МЕДИЧНОГО ПРАВА

Ключові слова: *медичне право, юридична клініка, юридична освіта, інтерактивні методи.*

В умовах становлення української правової держави зростає увага суспільства та громадян до правових статусів учасників різного роду відносин, що виникають. А як наслідок зростає потреба в добре підготовлених юристах. І в цьому контексті актуалізується питання підготовки, а зокрема методики навчання майбутніх юристів.

Варто зазначити, що в науковій та методичній літературі щодо діяльності юридичних клінік досить мало уваги звертається на методику навчання в них, переважно розглядаються питання адміністративної організації роботи таких клінік [2; 3; 5; 8].

Дана стаття має на меті дослідити з точки зору методики та дидактики навчання особливості підготовки студентів-правників в умовах правничої клініки, зокрема на прикладі викладання навчальної дисципліни «Медичне право» студентам-правникам. Автор в статті розкриває особливості підготовки студентів-правників, визначає основні ознаки та функції діяльності правничих клінік, визначає найбільш прийнятні форми навчання в умовах правничої клініки, досліджує які методи навчання можуть бути застосовані в умовах правничої клініки при вивченні медичного права.

Особливості підготовки студентів-правників

Сучасне життя висуває досить високі вимоги до підготовки майбутнього правника. У сучасних дискусіях заслужено більше уваги приділяють змісту та якості юридичної освіти, однак водночас фактичного залишають поза увагою питання методики викладання [1]. Сьогодні значно підвищується рівень вимог, які висуває суспільство до фахівця-юриста. Це обумовлено і зростанням обсягу законодавчого матеріалу, і динамічним характером його змін, і ускладненням як самого характеру суспільних відносин, так і механізму їх правового регулювання. Особливої уваги потребує той факт, що універсальний характер підготовки правників на практиці означає необхідність самостійної спеціалізації вже випускника. Адже випускники за тією ж програмою навчання працюють суддями, слідчими, адвокатами, нотаріусами, юридичними радниками і консультантами, державними службовцями міністерств і відомств тощо. Завданням при підготовці правників є поєднання в навчальному процесі і формування загальних принципів правничої професії, і набуття особливих знань і навичок, необхідних для вузької

спеціалізації. Проаналізувавши основні методологічні проблеми правничої освіти, слід виділити кілька напрямів. По-перше, це використання та модернізація методів навчання. Необхідно переглянути кількість часу відведеного для лекцій, практичної та самостійної роботи, потрібно передивитися і самий характер лекцій та семінарів. Сучасний студент має значно широкий доступ до інформації, порівняно з студентами десятилітньої давності, а отже лекції повинні бути оглядового характеру, наприклад зупинятися на окремих аспектах чи проблемах, стимулювати студента самостійно опрацювати матеріал.

По-друге, необхідно наблизити студентів до практичної сторони діяльності правника, оскільки лише теоретичних знань, без навичок, випускнику-правнику недостатньо для подальшої професійної діяльності випускника-правника.

Розвиток правової держави залежить зокрема від активних професійних юридичних кадрів, адже від них залежить ефективно втілення правових норм та створення демократичних правовідносин в суспільстві. Випускники юридичних факультетів повинні вміти в практичній діяльності втілювати чинне правове регулювання. В такій ситуації перед навчальними закладами з підготовки фахівців за напрямом «правознавство» стоїть завдання навчити їх практичних навичок з використання набутих знань як з теоретичних, так і з процесуальних дисциплін.

Основним завдання юридичних клінік є навчити аналізувати справи, приймати рішення у справі, складати документи та консультувати клієнтів.

Аналіз справи передбачає визначення елементів справи, їх аналіз та навчання технологій аналізу справи. До елементів справи належать фактичні обставини справи, докази, правова основа справи. Прийняття рішення є складним етапом у вирішенні юридичних справ та передбачає вироблення позиції по справі, підготовку стратегії. Складання документів є базовою

професійною навичкою юристів і потребує достатньо багато часу, уваги і навчальному процесі в умовах юридичної клініки. Консультування клієнтів передбачає навчання комунікаційних навичок, зокрема і медіації.

Також завдання які ставляться перед студентами сприяють формуванню у них самоорганізації та відповідальності за доручену роботу, враховуючи інтереси та очікування клієнта. Особливою формою, нажаль мало розвиненою в Україні є просвітницька діяльність юридичних клінік. Просвіта, тобто роз'яснення правових тем непрофесійною мовою пересічним громадянам, є вагомими інструментом покращення правової культури населення.

Отже, основними ознаками діяльності юридичних клінік є навчання практичних професійних навичок правника, самоорганізації та відповідальності, а також просвітницька діяльність.

Методика навчання в умовах юридичної клініки є досить відмінною від навчання на звичайних академічних курсах вищих навчальних закладів. Умови клініки дозволяють використовувати різні методи навчання. Так, в клініці може бути організоване навчання групами, малими групами чи індивідуально студента та викладача. Кожна з цих форм передбачає відмінний вибір методів навчання та діяльності.

Застосування в умовах юридичних клінік різних інтерактивних методів сприяє більш інтенсивному навчанню студентів, у порівнянні з традиційним лекційно-семінарським методом. Так, наприклад аналіз справи із застосуванням методик мозкового штурму сприяє більш глибокому розгляду групою студентів, а отже очікуваний результат буде більш вищим, ніж самостійне опрацювання студентом проблемної ситуації.

Навчання в умовах імітованого судового засідання вимагають ґрунтовної підготовки викладача та значної роботи студентів як перед, так і під час заняття. Однак така форма є досить ефективною для закріплення знань з процесуальної діяльності.

До форм навчання належать надання консультацій, робота з документами, складання документів, представництво в суді та інші юридичні послуги.

Також формами навчання можуть бути три види діяльності:

- переважна робота з нормативно-правовими документами, документами по справі, перепискою, скаргами, складання документів тощо;
- переважна робота з клієнтами, спілкування, усне консультування, вирішення спорів, медіація, навчання комунікаційним навичкам тощо;
- поєднання обох вищезазначених методів.

Вибір форм навчання залежить від обраного керівником клініки шляху навчання, однак кожен з них наближає студентів до реального професійного життя юриста.

Підготовка студентів-правників в умовах клініки з медичного права

Медичне право є новим предметом вивчення в навчальних закладах як з підготовки юридичних, так і медичних фахівців. Оскільки відносини правового характеру виникають в системі охорони здоров'я постійно, також враховуючи збільшення нормативного регулювання, збільшується потреба у кваліфікованих фахівцях. Форма підготовки студентів-правників в умовах юридичної клініки досить наглядно дає можливість зрозуміти складність відносин які виникають в охороні здоров'я і шляхи вирішення конфліктів правового характеру.

Для висвітлення особливостей навчання студентів в умовах юридичної клініки з питань медичного права варто обрати тему «Інформована згода пацієнта». Обґрунтуванням вибору даної теми є кілька тверджень:

- інформована згода має нормативне закріплення в законодавстві України;
- нормативне закріплення має недоліки та суперечності;
- правильне застосування інформованої згоди в Україні досить важ-

ливе для реалізації прав людини у сфері охорони здоров'я;

- досить мало медичних працівників правильно розуміють суть інформованої згоди;
- пацієнти та їх родичі не відстоюють свої права належним чином.

В даній статті буде розглянуто низку найбільш відповідних методів – мозковий штурм, дебати та «дерево рішень». Поєднання кількох методів зумовлене складністю справ з медичного права, оскільки вони можуть поєднувати знання з різних галузей права – цивільного, кримінального, адміністративного тощо. Студенти повинні на конкретному прикладі – ситуаційній задачі – спочатку визначити основні проблеми, що виникають в даній ситуації, згодом обговорити, у формі дебатів, які ситуації підлягають вирішенню, а потім вирішити проблему.

Підготовка викладача до використання та впровадження методу

Викладання медико-правових дисциплін передбачає значну наукову підготовку викладача, розуміння основних процесів, які характерні для медичної діяльності, знати нормативно-правове регулювання даних правовідносин.

Перш за все, для ефективної роботи зі студентами, слід сформулювати ситуаційну задачу, яка підлягатиме всебічному аналізу студентами. Робота над обраною темою звичайно можлива без ситуаційної задачі, однак всебічність вивчення питання інформованої згоди не матиме такого успішного ефекту, як на основі прикладу.

Складення ситуаційної задачі потребує сконцентрування на основних проблемах пов'язаних з реалізацією права на інформовану згоду. Корисними можуть бути реальні історії зібрані як зі справ клієнтів юридичної клініки, так і з матеріалів засобів масової інформації. Детальність формулювання ситуаційної задачі повинна бути середньою задля залишення простору для дискусії та додаткових запитань.

Щодо конкретно обраних методів варто наголосити на навичках викладача модерувати процеси в аудиторії. Хоча запропоновані методи можуть бути використані індивідуально чи у великих групах, найкраще їх застосовувати в малих групах. Застосування інтерактивних методів в малих групах дозволяє при максимальній інтенсивності роботи в аудиторії активізувати максимальну кількість студентів.

Мозковий штурм

Даний метод обрано задля максимального колективного аналізу ситуації, виокремлення всіх можливих спірних питань, зосередженні на темі заняття. Бажано щоб мозковий штурм проводив викладач, який також записуватиме всі висловлені пропозиції. При підготовці до проведення даного методу необхідно:

- 1) визначити питання щодо якого повинні висловлюватись думки та пропозиції;
- 2) окреслити правила мозкового штурму;
- 3) підготувати необхідне обладнання.

Основне завдання даного методу максимально швидко проаналізувати колективно запропоновану задачу, визначити проблемні питання, які в ній викладені, визначити питання, які потребують додаткового аналізу та уваги надалі. Даний метод слід проводити наступним чином – спочатку після оголошення ситуаційної задачі пропонується студентам висловити свої міркування, ідеї щодо поставленої проблеми. При цьому висловлені коментарі записуються у порядку викладення без їх корегування, коментування чи оцінювання.

Дебати

При підготовці до даного методу слід підготувати питання, які можуть бути висунені на обговорення.

Обов'язком викладача є оголосити тему дебатів, ознайомити з правилами дебатів та регламентом. При цьому завдання викладача роз'яснити та допомогти студентам зрозуміти суть поставленої теми дебатів.

Наступним кроком є визначення учасників дебатів та визначення їх позицій. Найуспішніший є поділ групи студентів на три менші групи (по 7–8 осіб). Дві групи представлятимуть протилежні позиції, а завдання третьої – визначити, позиція якої групи переконливіша. Для поділу на групи необхідно підготувати вісім однакових наборів карток з номерами від 1 до 3. Картки необхідно перемішати і роздати всім учасникам. Далі сформувані групи з однаковими картками.

Після представлення позицій кожною групою, ними надаються спростування аргументів протилежної позиції. Підсумки дебатів спочатку проводить третя група, оцінюючи яка група наводила більш переконливі аргументи. Завдання викладача в кінці дебатів визначити помилки та успішні приклади в дискусії на основі ситуативної задачі.

«Дерево рішень»

Після визначення проблемних питань ситуативної задачі та обговорення актуальних питань, наступним кроком є визначення шляхів вирішення даної проблеми. Даний метод є ефективним практичним способом аналізу позитивних та негативних аспектів різних варіантів вирішення поставленої проблеми. Найкраще даний метод діє при поділі даної ситуаційної проблеми на більш конкретні запитання. При цьому студенти повинні проаналізувати можливі варіанти з точки зору всіх сторін справи.

Викладач при підготовці повинен проаналізувати всі можливі питання з метою зосередження студентів на найважливіших аспектах з даної теми. Також може бути корисною підготовка таблиць для більш швидкого виконання групами завдань та наступного представлення результатів.

Даний метод більш ефективний при поділі групи на малі групи (3–4 студента), при цьому кожна група має на великому аркуші паперу написати варіанти вирішення проблеми. В кінці групи представляють найбільш успішні варіанти вирішення питань, які були спільними для всіх малих груп.

Підготовка студентів до використання методу

Студенти при підготовці до даного заняття повинні орієнтуватися в наступних питаннях:

- суть інформованої згоди та її обґрунтування на підставі Конституції та міжнародно-правових актів;
- регулювання відповідно до Цивільного кодексу України питання інформованої згоди;
- регулювання питання надання згоди відповідно до підзаконних актів;
- відповідальність за порушення вищезазначених норм.

Використання наведених методів сприятиме виконанню протягом заняття студентами різних видів діяльності – від індивідуальної до групової, від правозастосовчої до аналітичної.

Мозковий штурм

Студенти повинні максимально вільно та без обмежень висловлювати мінімальні сумніви, які виникли після ознайомлення з ситуаційною задачею. В такий спосіб вони максимально критично аналізують справу в індивідуальному порядку.

Дебати

Протягом дебатів студенти повинні проявити навички як переконання, так і презентації своїх позицій. Також в даному методі основою всієї діяльності є набути теоретичні знання та орієнтування в нормативному регулюванні.

«Дерево рішень»

Студенти в малих групах навчаються взаємодіяти та досягати компромісів, при цьому використовують правові знання. Студенти при підготовці до даного методу повинні уважно ще раз вивчити ситуаційну задачу.

Використання інтерактивних методів при навчанні в умовах юридичної клініки є ефективним способом досягнення максимального результату навчання практичних навичок.

Комплексність медичного права впливає на вибір методів його навчання. Пи-

тання інформованої згоди включає питання права на інформацію, права на повагу до особистого та приватного життя, право на свободу, право на медичну допомогу. Поєднання кількох методів створює умови для визначення всіх можливих дотичних прав, які були порушені. Такий глибокий аналіз в результаті сприяє відбору найскладніших правопорушень та побудові стратегії захисту прав клієнта.

Висновки та пропозиції

Юридична клініка, як інститут самостійний чи в складі факультету, було створено в результаті переосмислення методики підготовки фахівців з права. Використання юридичної клініки в навчальному процесі вирішує проблему співвідношення теорії та практики в системі юридичного навчання.

Вивчення медичного права на сьогодні відбувається в кількох університетах, однак динаміка впровадження даної навчальної дисципліни є досить позитивною. Кількість ситуацій медико-правового характеру, які розглядаються в умовах юридичної клініки, теж зростає. Всі ці фактори впливають на необхідність збільшення кількості викладачів, які могли б розкрити особливості цих відносин. Використання інтерактивних методів є найбільш доречним при аналізі конкретних (змодельованих) ситуацій, що характерні для системи охорони здоров'я. Тобто необхідні студенту знання та навички засвоюються через його активну участь в обговоренні, обміні інформацією, розв'язуючи конкретні питання, моделюючи нові розв'язки подій, оцінюючи достатність аргументації колег. Активна навчальна стратегія, на відміну від пасивного засвоєння матеріалу на лекції чи під час опрацювання навчальної літератури, готує фахівців максимально готових до життєвих реалій та професійної сфери.

На початок заняття запропоновано обрати мозковий штурм, як простий метод який стимулюватиме студентів зосередитися і за короткий час обдумати проблему та визначити конкретні питання щодо її

змісту. Тобто у студентів формуються такі навички як швидкість реакції, мобілізація набутих раніше теоретичних знань. Варто зазначити, що дебати було обрано як інтерактивний метод в навчальному процесі з метою формування професійної навички – вироблення позиції у справі. Адже під час такої діяльності студенти представляють позиції та захищають їх обмінюючись аргументами. Третій обраний метод – «дерево рішень» – сприяє набуттю навичок приймати рішення у справі, причому аналізуючи та обираючи найбільш влучне, найефективніше з можливих.

Важливо наголосити, що складність справ пов'язаних з наданням медичної допомоги, також зумовлена низькою правовою культурою учасників медико-правових відносин, а отже на правника лягає набагато більший тягар дослідження даної справи, яка може мати «підводні камені», окрім очевидних порушень чинного законодавства.

Підсумовуючи варто наголосити, що дисципліну «Медичне право» в умовах клініки варто викладати з використанням інтерактивних методик оскільки більш влучного способу навчання такої комплексної дисципліни важко підібрати. Для викладача обов'язковим є вибір ситуаційних задач, які містять кілька аспектів відносин в системі охорони здоров'я. Так, наприклад, у даній проблемній ситуації пов'язані питання щодо отримання інформації пацієнтом, надання ним згоди, визначення правової сили такої згоди.

Правничі клініки є сучасним інноваційним способом підготовки кваліфікованих фахівців, в тому числі у нових для правової освіти сферах життєдіяльності – медичній практиці. Дана стаття є внеском в методичне забезпечення діяльності правничих клінік як складових навчального процесу.

Список літератури:

1. Бігун В.С. Юридична професія та освіта. Досвід США у порівняльній перспективі / В.С. Бігун. – К. : Юстиніан, 2006. – 272 с.
 2. Бідюкова М.С. Особливості роботи з клієнтом, який потребує допомоги у кримінальній справі : методичний посібник / М.С. Бідюкова, М.О. Колесник, Л.М. Соловійова. – Суми, 2006. – 46 с.
 3. Ващук О.Л. Посібник для консультанта юридичної клініки / О.Л. Ващук, Р.Ю. Гера. – Львів : ПАІС, 2008. – 248 с.
 4. Галай А.О. Інтерактивні методики викладання у право просвітній діяльності. Тренінговий комплекс : навчально-методичний посібник / А.О. Галай, В.В. Стаднік ; за ред. А.О. Галай. – К. : Атіка, 2006. – 124 с.
 5. Галай В. Юридичні клініки як суб'єкт захисту прав пацієнтів в Україні / В. Галай // Право України. – 2009. – № 9. – 192 с.
 6. *Практичне право*: протидія насильству : навчально-методичний посібник / О.Ф. Штанько, А.О. Галай, В.В. Стаднік [та ін.] ; за заг. ред. О.Ф. Штанька. – К. : Атіка, 2004. – 272 с.
 7. *Юридичний практикум*. – Л. : ПП Лукашук В.С., 2007. – 116 с.
 8. *Юридичні клініки в Україні: роль, завдання та організаційно-правові засади* : посібник / [за ред. М.В. Дулеби]. – К. : МП Леся, 2003. – 120 с.
- Нормативно-правові акти
9. *Конституція України*. – К., 1996. – 64 с. – (Кодекси України).
 10. *Закон України «Про вищу освіту»* // Відомості Верховної Ради України від 17.05.2002 Рр. – 2002. – № 20. – Ст. 134.

11. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» // Відомості Верховної Ради України від 23.12.2011 р. – 2011. – № 51. – С. 2136. – Ст. 577.

12. Закон України «Основи законодавства України з охорони здоров'я» // Відомості Верховної Ради України від 26.01.1993 р. – 1993. – № 4. – Ст. 19.

13. Указ Президента України від 18.10.2001 р. № 992/2001 «Про Національну програму правової освіти населення».

14. Наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2006 р. № 592 «Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України».

РЕЗЮМЕ

Преподавание медицинского права в юридических клиниках может стать наилучшим способом обучения этой комплексной сферы правового регулирования. Подготовка студентов-юристов требует особого внимания, как в аспекте формирования практических навыков, так и в вопросах обучения медицинского права. В статье предлагается обзор интерактивных методик для применения в юридических клиниках с медицинского права.

SUMMARY

The teaching of medical law in legal clinics may be the best way to learn this complex sphere of legal regulation. Training law students require special attention, both in the development of practical skills as well as in learning the health law. This article provides an overview of interactive methods for use in medical-legal clinics.

*Рекомендовано кафедрою
адвокатської майстерності
та міжнародної юридичної практики*

Подано 10.10.2013.